

A SOPRONI LÍCEUM

Szerkesztette Győrffy Sándor és Hunyadi Zoltán.

Budapest, 1986. Tankönyvkiadó. 305 oldal

Mikszáth tollára illő szituáció. Ha valamiféle eltévesztett végítélet-harsonaszóra Berzsenyi Dániel feltámadna és végigbetűzné a soproni Berzsenyi Dániel Gimnázium mai címeres iskolatábláját, alighanem nagyon elcsodálkozna. Róla nevezték el ezt az iskolát, nagynevűvé vált egykori diákjáról! Tágra meresztené a szemét: hiszen ő kifejezetten utált iskolába járni, nem szeretete a nagyon-nagyon megrendszabályozott tanulást, nehezen viselte a hagyományos iskolai kereteket, a szigorú fegyelmet. 1790 őszén kezdte el itt — 14 éves korában — a kisgimnáziumi osztályokat, a harmadik tanévet azonban a felénél abbahagyta, 1793 nyarán pedig elszökött katonának. Majd egy tanévet kihagyott, azután az 1794/95-ös tanévben végigjárt egyetlen nagygimnáziumi osztályt, többet nem. Ezzel befejezte mindenfajta iskolás tanulmányát. Az iskolában sok baj volt vele: bőven mulasztott "igazolatlanul", sokat és hevesen udvarolt, "tanárait tanítás közben kérdéseivel sokszor zavarba hozta, néha meg szilaj tettekre ragadtatta magát...".

Nem volt mintadiák, az biztos; kár lenne hibáit megideologizálva azokat éppen erényeknek feltüntetni. Felőttkora, életműve viszont kétségtelenül példamutatóan tanulságos minden korok számára.

Mindezt — amely lényegében "az iskolanévadás szociológiája és pszichológiája" nagyon sok érdekességet tartalmazó anyagába tartozik — a közelmúltban megjelent szép kiállítású, sok képpel illusztrált kötet juttatta eszünkbe. A kötet címe: "A soproni líceum", szerkesztette — népes szerkesztőbizottság közreműködésével — Győrffy Sándor és Hunyadi Zoltán.

A középkorban jó színvonalú, tekintélyes városi-plébániai iskolája volt Sopronnak. Történetét a város tudós főlevéltárosa, Házi Jenő 1939-ben összefoglalta és nyomtatásban is kiadta. A 14–15. század fordulója körüli évtizedek jelentették ennek az iskolának a fénykorát.

Sopron főtemplomának plébánosa — papjaival és a város egész vezetőségével együtt — az 1550-es évektől lassan-fokozatosan evangélikussá vált, az

új tanítás beszüremkedett a régi hitbe, s ezt kezdték hirdetni a Szent Mihály-templomban is a város lakosságának. A városi-plébániai iskola tananyaga, oktatási rendje ugyan egyelőre változatlanul maradt, de ettől kezdve az evangélikus vallásosság szelleme járta át az iskola belső életét, s a korábban oktatott humanista tananyagot teológiával bővítették. A régi városi-plébániai iskola számára, amely most már evangélikus szellemben oktatta növendékeit, 1557-ben új épületet emeltek a plébános és a polgármester szorgalmazására, itt folytatódott tovább a már legalább másfél évszázados múltra visszatekintő soproni latin iskola élete.

Ezt az építkezést tekintették kezdőpontnak, innen kezdik el a kötet szerzői témájuk tárgyalását, s a soproni evangélikus iskola történetét végigvizik az 1948-ban bekövetkezett államosításig, a Berzsényi Dániel Gimnázium név felvételéig, majd még tovább, egészen 1982-ig. Kár, hogy a közép-kori neves előd-intézmény részletes történetét nem illesztették első fejezetként a szerzők az iskola történetének fejlődési folyamatába, így lett volna az olvasónak teljes képe e kiváló mai intézmény globális történetéről. Elvi szempontok ezt aligha akadályozhatták, hiszen vajon mikor történt az iskola oktató-nevelő munkájában ideológiai szempontból nagyobb változás: a 16. század közepén, vagy pedig 1948-ban, az államosításkor?

A soproni evangélikus latin iskola gimnáziumi osztályai fölé 1785-ben megszervezték — a bölcselettel alapozott teológiai tagozat mellé — a jogi tagozatot is. Ettől kezdve "líceumnak" nevezték az intézmény-együttest (bár a "líceum" név már 1754-ben felbukkant). Majd azután a "líceum" megnevezést 1855-től a gimnázium és a teológiai tagozat együttesére alkalmazták. A két intézményt 1892-ben szervezetileg szétválasztották, s a "líceum" elnevezést 1908-ban a gimnáziumra ruházták. E nevet viselte egészen az államosításig.

A kötet szerzői a "líceum" gimnáziumi tagozatának történetét tárgyalják, a bölcselettel alapozott teológiai, valamint a jogi tagozat múltjára nem térnek ki.

*

A 16. század közepén evangélikussá vált soproni latin iskola 1908-ig tartó történetét Fabiny Tibor dolgozta fel. A rendelkezésére álló eddigi bőséges szakirodalom, valamint saját újabb kutatásai alapján részletes képet vázol fel az akkoriban főként német anyanyelvű, a Habsburg-uralkodóhoz őszintén hűséges város evangélikus iskolájának viszontagságos évszázadairól. Az iskola középkori folyamatos, megszakítás nélküli története tulajdonképpen

1584-ben ért véget; lényeges különbség aligha lehetett 15. és 16. századi tananyaga, belső rendje, "profil"-ja és iskolafokozati szintje között.

Ekkor —1584-ben— azzal az ürüggyel, hogy a soproni városi tanács nem fogadta el az akkor életbe léptetett Gergely-naptárt, a politikai hatóság az iskolát bezáratta. Ezzel kezdetét vette a sok-sok hányattatás, amelyet egyrészt a valláspolitikai, másrészt a háborús idők, de nem utolsósorban a belső evangélikus egyházi viszályok okoztak az iskolának.

1606-ban indult meg újra a tanítás. Hetven év múlva azonban újabb kényszerű szünetelés következett az iskola életében: 1674—1682 között nyolc esztendőn át tartotta zárva kapuit. 1682-től kezdve azután máig zavartalanul folyt és folyik az oktatás-nevelés az iskola falai között.

A tanulmány szerzője pontosan regisztrált minden adatot, amely az iskolára, rektoraira, tanáraitra, tanítóira, azok fizetésére, a tanítás anyagi és tartalmi körülményeire vonatkozik. Ismerteti a legjelentősebb helyi tanterveket, a használt tankönyveket is. Képet kapunk az 1790-ben alakult líceumi Magyar Társaság életéről, a reformkori eseményekről, majd pedig az 1850-es években az Entwurf alapján újjászervezett főgimnázium működéséről, a tanulmány címe szerint egészen 1908-ig. A szorosabb pedagógiatörténeti korszakolás aligha tartaná korszakhatárnak az 1908-as évet (a teológia 1892-ben vált el a főgimnáziumtól szervezetileg, 1908-ban következett be "a teljes gazdasági különválás"; a főgimnázium, azaz a "líceum" belső életében azonban ekkor semmiféle változás nem történt). Az 1894/95-ös tanévtől az oktatás itt — az evangélikus felekezeti intézményben — az állami tantervek szerint folyt.

A következő fejezet szerzője — Gyórfy Sándor — az intézmény 1900—1935 közötti történetét tekintette át. E rövid részben az olvasó az első világháború előtti és alatti, valamint az 1918/1919-es eseményekről kap tájékoztatást. Ez után — érdekes helyi színfolt! — a szerző az 1921. december 14-én lezajlott soproni népszavazást, s ebben a soproni diákság szerepét ismerteti. Az országos középiskola-reform keretében 1924-től az iskola reálgimnáziumként folytatta működését.

Az 1934. évi XI. törvény létrehozta hazánkban az egységes középiskolát, a gimnáziumot (megszüntetve a korábbi gimnázium—reálgimnázium—reáliskola hármasságát). Az új felépítésű és tartalmú-tananyagú gimnáziumi oktatásra 1935 őszén kezdett rátérni a soproni evangélikus középiskola, a következő tanévekben fokozatosan építve ki az állami tanterv szerinti új gimnázium kereteit. Éppen ezért meglepő és zavaró a kötet következő fejezetének — amelyet Kozák Lajos írt — a címe: "A reálgimnázium-líceum tíz éve (1936—1945)".

A "reálgymnázium" mint ilyen ekkor már nem létezett sem hivatalosan, sem a pedagógiai köznyelvben valamiféle intézménytípusra vonatkoztatva.

Érdekes e korszak tanulóinak szociális megoszlása, lényegében ugyanilyen társadalmi rétegekből kerültek ki az ország többi gymnáziumának tanulói is ezekben az évtizedekben: a kisbirtokosok, kisbérlok gyermekei mellett főként a polgári értelmiség (tisztviselők, tanárok, tanítók) fiai népesítették be a gymnáziumot, de a hivatali, ipari, kereskedelmi, közlekedési "segédszemélyzet" tagjai (altisztek, vasutasok stb.) is jelentős számban képviseltették magukat. Figyelemre méltó az 1930-as évek második felében felélénkülő önképzőkörrel szóló tájékoztatás, valamint az iskolában működő ifjúsági egyesületek működésének összefoglalása. Rövid másfél oldal villantja fel az 1944/1945-ös tanév tragikus közjátékát.

A középszintű iskola történetének utolsó fejezetét — kihagyva a koalíciós időszak igencsak mozgalmas, s a felekezeti iskolák államosításába torokló három esztendejét — Baráth Zoltán tekintette át "A Berzsényi Dániel Gimnázium (1948—1982)" címmel. Nem történeti jellegű feldolgozás ez, hanem címszavak alá sorolva szól a szerző az iskolai élet különféle részleteiről (pl. A szakosított tantervű osztályok, Gyakorlati oktatás, Jubileumok, emlékkiállítások, A tanórán kívüli tevékenység, Az iskolai KISZ-szervezet stb.). Így ér el az iskola múltjára vetett visszatekintés a mába.

*

Függeléknek tűnnek a kötet második részében elhelyezett írások. Lírai szálakkal is átszőtt szép emlékezést adott közre Unger Mátyás ("A soproni evangélikus tanítóképző. 1858—1948, illetve 1957"), újra olvasható itt Németh Sámuel tanulmánya, amely a Soproni Szemle 1957. évi 1. számában már megjelent ("A soproni líceum tanulóifjúsága a XVIII. században"); Benkő László színes összefoglalást készített a soproni líceumi Magyar Társaságról.

Végül a kötet terjedelmes részét alkotja azoknak az alkalmi köszöntőknek, beszédeknek, méltatásoknak, visszaemlékezéseknek a közlése, amelyek azokon az ünnepélyeken hangzottak el, amelyeket 1982-ben — a soproni középkori latin iskola evangélikussá válása szimbolikus évének, az 1557-i iskolaépítés 425-ik évfordulóján — tartottak Sopronban. Joggal szóltak az elismerő szavak: Sopron egyik legkiválóbb művelődési műhelye volt — s ma is az — ez a mintegy hat évszázada élő jeles középiskola.

*

Helyesen tette a Tankönyvkiadó, hogy ezt a tanulmánygyűjteményt megjelen-
tette, nyereség a hazai neveléstörténeti szakirodalom számára. Jó lenne, ha
folytatása következne: ha kiadásra kerülnének a magyar iskolatörténetben a
sopronihoz hasonlóan fontos (esetleg nála fontosabb) szerepet betöltő többi,
mintegy tucatnyi iskola történetének tudományos igényű monográfiái is. S
most már halaszthatatlanul fontos lenne sort keríteni a hazai középszintű
iskolák — ugyancsak tudományos igényű — összehasonlító vizsgálatára és fel-
dolgozására is.

Mészáros István

S. FARAGÓ MAGDOLNA: BEILLESZKEDÉS ÉS SZAKMAI SZOCIALIZÁCIÓ A FELSŐOKTATÁSBAN

Budapest, 1986. Tankönyvkiadó. A pedagógia időszerű kérdései. 252 oldal

Az intézményi struktúra átszervezésével talán túlságosan is gyakran meg-
rázkódtatott neveléstudományi kutatás kevés lehetőséget ad követéses vizsgá-
latok szervezésére. E kötetben egy ilyen kivétellel találkozhat az olvasó,
éspedig fontos probléma köré csoportosítva: hogyan történik a jövő értelmi-
ségének felsőoktatásba való beilleszkedése, a választott foglalkozásra való
felkészülése.

A kutatás első lépése, a valamennyi elsőévesre kiterjedő kérdőíves adat-
felvétel az 1973/74-es tanévben történt, a kötetben feldolgozott utolsó fel-
vétel pedig az 1982-es tanévben, reprezentatív mintán. Közben megkérdezték
az elsőévesek egy reprezentatív mintáját, s a kérdezést végzésük évében meg-
ismételték. (Egyelőre csak terv, de a kötetbe már nem kerülhetett be az 1982-
es minta újbóli vizsgálata.) A munka az azóta megszűnt Felsőoktatási Pedagó-
giai Kutatóközpontban kezdődött, és az Oktatáskutató Intézetben folytatódott.
Hatalmas mennyiségű ismeretanyag gyűlt tehát össze egy olyan foglalkozási
csoportról — főiskolai és egyetemi hallgatók —, amelyet eddig ilyen össze-
tetten nem vizsgáltak.

E hatalmas adatmennyiségnek a pusztá áttekintése és rendszerezése is ne-
héz feladatot jelentett. A szerző szerencsésen választotta ki azt a fonalat,
amelyre a mélyebb elemzésre kiválasztott adatokat felfűzte: a hallgatók kü-
lönböző csoportjainak véleményét vizsgálta a felsőoktatás követelmény- és
feltételrendszeréről szerzett első tapasztalataik tükrében, s szakmai előké-